

מיכל שגיב
ידידי כדור הארץ המזה"ת

האגן הדרומי היה מתייבש לולא הוצף לצורכי אידוי תעשייתי של מלחים, דבר שהיה מביא לשינוי מהותי בפני האגם אך גם להפחתה משמעותית של האידוי ממנו | צילום: דורון ניסים

תוכן זה הוא חלק מרב-שית. לחצו כאן לדיון המלא

ים המלח: הגישה הסביבתית-אזורית

גיליון אביב 2011 / כרך 2 (1)

2 בינואר, 2011

אגן 'הירדן' – ים המלח' הוא מערכת הידרולוגית אחת. שפע המים ותכונות גאוגרפיות ייחודיות הפכו אותו, מקדמת דנא, לעורק חיים ותנועה של בעלי חיים ושל המין האנושי החל מתקופת האדם המודרני.

למרות עושרו הסביבתי, האקולוגי והתרבותי של האגן ועל אף הפוטנציאל התיירותי שלו, היעדר שיתוף פעולה בין המדינות השוכנות לאורכו במהלך המאה ה-20, מדיניות מים בלתי מקיימת ופיתוח לא אחראי הביאו להרס המערכת של ים המלח, נהר הירדן וסביבתם.

באקלים של יריבות מדינית התעצמה התחרות על משאב המים המשותף – נהר הירדן – והביאה לתפיסת מים חד-צדדית על-ידי מדינות האזור עד כדי הידרדרות הזרימה ל-2% בלבד מנפחה ההיסטורית. ההסתמכות על "הנהר הגדול" לסיפוק צרכים אנושיים של האוכלוסייה ההולכת וגדלה היא מובנת וטבעית, אלא שתפיסת המים נעשתה באופן קצר רואי ובלתי מאוזן והביאה לקריסתה של המערכת האקולוגית. נוסף על כך, שאיבת מי ים המלח לברכת האידוי של התאגידים מאיצה את תהליך הייבוש ואחראית ל-30–40% משיעור ירידת המפלס, מדי שנה [2].

ומים מניין?

חזון ידידי כדור הארץ המזה"ת הוא של השבת חלק מכמות המים ההיסטורית למורד הירדן ועל-ידי כך שיקום הנהר ואיזון מפלס ים המלח. כדי לייצב את מפלס ים המלח יש לאפשר כניסה של כ-850 מל"ק מים מדי שנה [3]. מחקר סביבתי שערך הארגון לאחרונה ממליץ על שיקום מורד הירדן על-ידי השבה של 600 מל"ק מים, עד 25% מתוכם קולחים ברמת טיפול שלישונית

(קרי, באיכות הגבוהה ביותר הנדרשת כיום בישראל על פי התקן). מדובר בכמות מים לא מבוטלת, והיא צריכה להיות מושבת לנהר בהדרגה על-ידי המדינות שאחראיות לתפיסת המים המקורית (ישראל, סוריה וירדן), באופן יחסי לכמות שנלקחה ובהתאם ליכולת הכלכלית של המשק בכל אחת מהן. ההסטה והפחתת שיעור השאיבה יאפשרו זרימת מים רבים יותר בערוצים הטבעיים.

שאר כמות המים לייצוב ים המלח, כ-250 מלמ"ק, היא הכמות הנגרעת ממאזן ים המלח מדי שנה בשל פעילות תעשיית המינרלים הישראלית והירדנית. כל עוד המחיר הסביבתי הכבד שמסבה שיטת הפקה זו (האצת ייבוש ים המלח, הרס נופי כתוצאה מכריית חומרי ואדיות ועוד) אינו מגולם בעלויות התאגידים, אלא מגולגל הלאה לסביבה ולכלל תושבי האזור כיום ובדורות הבאים, אין לתאגידים כל תמריץ לבחון טכנולוגיה חלופית להפקת המינרלים. אנו סבורים כי לא די בתמלוגים שמשלמים התאגידים כדי לפטור אותם מלקיחת אחריות לנזק המתמשך, וכי יש לקדם תחיקה שתחייב השקעת חלק מרווחי התאגידים בפיתוח טכנולוגיה חלופית להפקת המינרלים ללא אידוי מים.

היתכנות כלכלית

מחקר כלכלי שהתפרסם ב-2010 ובחן את משקי המים של ישראל, של ירדן ושל הרשות הפלסטינית ואת פוטנציאל החיסכון ושימור המים בכל אחד מהם, מורה על כמיליארד מלמ"ק מים שפירים וקולחים, שיהיו זמינים בשנה באזור אם ייושמו אמצעים שונים לניהול ביקושים ושימור מים [4] (המספר כולל גם יישום אמצעים כמו שימוש במים אפורים, שעלותם השולית גבוהה מהתפלה אך עדיין כדאיים לצרכן וכן לפוטנציאל החיסכון בגדה המערבית). מתוך כמות זו תוכל ישראל עצמה להגיע לחיסכון של 517 מלמ"ק בשנה תוך שימוש באמצעים שעלותם נמוכה מעלות התפלה וירדן תוכל להגיע לחיסכון בשיעור שנתי של 305 מלמ"ק [1] (אחוזי פחת גבוהים במיוחד והקצאת רוב המים השפירים של ממלכת ירדן לחקלאות בשיעור סבסוד הקרוב ל-100% הן שתי דוגמאות לכשלים שניתן וצריך לתקן במשק הירדני עוד לפני יצירת מקורות מים חדשים). חלק מהכמות ש"תיווצר" עקב ההתייעלות תוכל להיות מושבת למערכות הטבעיות של מורד הירדן לצורך שיקומו וכך יפיקו קהילות עמק הירדן רווחים כלכליים-חברתיים. הרווחיות של ענפי חקלאות עמק הירדן (משני עבריו) נמוכה ומתבססת בעיקרה על מים שפירים, אך הפוטנציאל הכלכלי מפיתוח תיירותי נאות של נהר הירדן גבוה במיוחד.

לשיטת ידידי כדור הארץ המזה"ת שיקום אגן 'הירדן – ים המלח' צריך להיעשות במסגרת תכנית אזורית לפיתוח בר-קיימא. תכנית בת-קיימא לאגן משמעותה הכרה בזכויותיהם ובצרכיהם של כל העמים והקהילות החיים באגן זה. כפי שצוין לעיל – השיקום אפשרי, אך מצריך מעבר לניהול ביקושים מיטבי במגזר הביתי והחקלאי, ויישום מדיניות מים חדשנית שאינה מקובעת על החלטות עבר. זו מדיניות שאינה בהכרח קלה ליישום, אך הרציונל הכלכלי שמאחוריה ברור ומוכח [4], מדיניות שבה צמיחה כלכלית לא מצדיקה את הכחדת נכסי הטבע שלנו ואת כריתת הענף שכולנו יושבים עליו.

מקורות

1. בין ד. 2010. דו"ח ועדת החקירה הממלכתית לנושא ניהול משק המים בישראל. ירושלים: הכנסת. נצפה 1 בדצמבר 2010.
2. המשרד לאיכות הסביבה ומכון ירושלים לחקר ישראל. 2006. מסמך מדיניות: אגן ים המלח – הערכת המצב ומשמעויות לעתיד בתנאים של המשך ירידת המפלס. ירושלים: מכון ירושלים לחקר ישראל.
3. לרמן אדריכלים. תמ"א 13 לים המלח וחופיו – תרחישים ארוכי טווח למפלס ים המלח. מסמך בהכנה. נצפה 1 בדצמבר 2010.
4. רוזנטל ג וכץ ד. 2010. חלופות במדיניות חיסכון מים בישראל ניתוח כלכלי. תל-אביב: ידידי כדור הארץ המזה"ת.